

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія суспільних дисциплін і правознавства

ЗАТВЕРЖУЮ
Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О. Б. Жильцов
« 04 » вересня 2016 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО**

галузь знань 0304 Право
(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальність 5.03040101 Правознавство
(шифр і назва спеціальності)

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти
Програма № 2025

(підпис) (прізвище, ініціали)
« » 2016 р.

Київ – 2016 рік

Робоча програма з дисципліни «Цивільне та сімейне право» для студентів галузі знань 0304 Право, спеціальності 5.03040101 Правознавство.

Розробник: Тарасюк А.Ю., викладач циклової комісії суспільних дисциплін і правознавства Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму схвалено на засіданні циклової комісії суспільних дисциплін і правознавства

Протокол від «29» серпня 2016 року № 1

Голова циклової комісії суспільних дисциплін і правознавства (Н.К.Бурдіна)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
<p>Кількість кредитів – 9</p> <p>Модулів – 9</p> <p>Змістових модулів – 9</p> <p>Індивідуальне науково-дослідне завдання - 1</p> <p>Загальна кількість годин – 324</p> <p>Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3,3</p>	<p>Галузь знань 0304 Право</p> <p>Спеціальність 5.03040101 Правознавство</p> <p>Освітньо-кваліфікаційний рівень: молодший спеціаліст</p>	<p>Нормативна</p> <p>Рік підготовки: 3, 4</p> <p>Семестр: 5, 6, 7</p> <p>Аудиторні заняття: 180 год. з них: Лекції (теорет. підготовка): 90 год. Семінарські заняття: 36 год. Індивідуальні заняття: 36 год. Модульний контроль: 18 год. Самостійна робота: 144 год. Вид контролю: 6 сем. - <u>залік</u> 7 сем. - <u>екзамен</u></p> <p style="text-align: center;"><u>На 5 семестр:</u></p> <p>Аудиторні заняття: 60 год. з них: Лекції (теорет. підготовка): 30 год. Семінарські заняття: 12 год. Індивідуальні заняття: 12 год. Модульний контроль: 6 год. Самостійна робота: 48 год.</p> <p style="text-align: center;"><u>На 6 семестр:</u></p> <p>Аудиторні заняття: 60 год. з них: Лекції (теорет. підготовка): 30 год. Семінарські заняття: 12 год. Індивідуальні заняття: 12 год. Модульний контроль: 6 год. Самостійна робота: 48 год. Вид контролю: <u>залік</u></p> <p style="text-align: center;"><u>На 7 семестр:</u></p> <p>Аудиторні заняття: 60 год. з них: Лекції (теорет. підготовка): 30 год. Семінарські заняття: 12 год. Індивідуальні заняття: 12 год. Модульний контроль: 6 год. Самостійна робота: 48 год. Вид контролю: <u>екзамен</u></p>

2. Мета та завдання дисципліни

Мета дисципліни полягає у досконалому опануванні студентами змісту цивільно-правових і сімейних інститутів, основними теоретичними та практичними засадами правового регулювання особистих немайнових і майнових цивільних і сімейних правовідносин, глибокому засвоєнні теоретичного матеріалу, усвідомленні безумовного використання у майбутній практичній діяльності актів цивільного та сімейного законодавства, у навчанні студентів орієнтуватися в чинному цивільному і сімейному законодавстві, тлумачити нормативно-правові акти та вміло застосовувати їх в реальних умовах своєї майбутньої професійної діяльності.

Завдання

- формування у студентів системи науково-теоретичних та практичних знань з цивільного та сімейного права,

- визначення та розкриття змісту понять, категорій та інститутів цивільного і сімейного права, нормативно-правових актів, їх дотримання, тлумачення та застосування в практичній діяльності.

- виховання у студентів поваги до законів, їх додержання і виконання в практичній діяльності.

В результаті вивчення дисципліни у студента мають бути сформовані такі предметні компетентності:

- здатність розкривати, пояснювати основні норми цивільного та сімейного права,
- готовність грамотно використовувати основну юридичну термінологію в галузі цивільного та сімейного права;
- здатність називати, аналізувати нормативно-правові акти, що регулюють норми сучасного цивільного та сімейного права,
- уміння порівнювати національне трудове законодавство з міжнародними правовими актами;
- здатність розкривати, пояснювати зміст і структуру нормативно-правових актів, вміти ними користуватися, знаходити необхідну інформацію, співвідносити норми права з реальними життєвими ситуаціями;
- готовність пояснювати поняття цивільного спору, визначати його види та встановлювати порядок його вирішення;
- називати документи, які регламентують питання цивільних та сімейних правовідносин.

3. ПРОГРАМА

Модуль I. Загальні положення цивільного права

Лекція 1. Загальна характеристика цивільного права (2 год.)

Поняття цивільного права як галузі права. Цивільне право в системі права України. Предмет цивільно-правового регулювання. Методи цивільно-правового регулювання. Функції цивільного права. Система цивільного права. Джерела цивільного права та їх характеристика. Цивільне право - галузь приватного права. Поняття цивільного права як приватного права. Цивільне право в системі права України. Відносини, що регулюються цивільним правом (цивільні відносини). Диспозитивний метод регулювання цивільних відносин та чинники, що зумовлюють його. Принципи цивільного права. Принцип свободи особистості та неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини. Принцип свободи власності. Принцип свободи договору.

Основні поняття: приватне і публічне право, цивільне право, диспозитивний метод, цивільні відносини, свобода власності, договору, підприємництва.

Лекція 2. Цивільне право як наука та навчальний курс (2 год.)

Наука цивільного права як одна з галузей правознавства. Предмет цивілістики. Методи дослідження цивільно-правових явищ. Поняття і система цивільного права як навчального курсу.

Основні поняття: цивілістика, галузь, методи дослідження, система цивільного права.

Семінар 1. Цивільне право - галузь приватного права (2 год.)

Лекція 3. Цивільне законодавство України (2 год.)

Поняття цивільного законодавства і його співвідношення з цивільним правом. Система цивільного законодавства. Співвідношення загального і спеціального цивільного законодавства. Дія цивільного законодавства. Застосування цивільного законодавства за аналогією.

Роль судової практики, звичаїв, правил і норм моралі при тлумаченні та застосуванні цивільного законодавства.

Основні поняття: джерела цивільного права акти, Конституція України, Цивільний кодекс, закони, акти цивільного законодавства, постанови.

Лекція 4. Цивільно-правовий договір як джерело цивільного права (2 год.)

Акти цивільного законодавства і цивільно-правовий договір. Міжнародні договори як джерела цивільного права. Звичаї як джерела цивільного права. Дія цивільного законодавства у часі, просторі та за колом осіб. Аналогія закону та аналогія права. Тлумачення цивільно-правових норм. Застосування Цивільного кодексу України до врегулювання відносин у сферах господарювання, використання природних ресурсів, охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин.

Основні поняття: цивільно-правовий договір, міжнародні договори, звичаї, аналогія закону, аналогія права.

Семінар 2. Договірне право. (2 год.)

Лекція 5. Поняття та структура цивільних правовідносин (2 год.)

Поняття цивільних правовідносин. Елементи та структурні особливості цивільних правовідносин.

Зміст цивільних правовідносин. Поняття, зміст та види суб'єктивних цивільних прав. Поняття, зміст та види суб'єктивних обов'язків.

Склад учасників (суб'єктів) цивільних правовідносин. Поняття цивільної правоздатності і дієздатності. Об'єкти цивільних правовідносин.

Класифікація (види) цивільних правовідносин. Підстави виникнення та припинення цивільних правовідносин.

Основні поняття: правовідношення, суб'єкти та об'єкти цивільних правовідносин, суб'єктивні права та обов'язки, юридичні факти.

Модуль II. Особи

Лекція 6. Фізична особа як суб'єкт цивільних правовідносин (2 год.)

Особистість (людина) та цивільна правосуб'єктність. Фізична особа (громадянин) як індивідуальний суб'єкт цивільного права.

Правоздатність фізичних осіб. Виникнення та припинення правоздатності. Зміст правоздатності фізичних осіб. Рівність та невід'ємність правоздатності. Співвідношення правоздатності та суб'єктивного права. Правоздатність іноземних громадян та осіб без громадянства.

Дієздатність фізичних осіб. Повна дієздатність. Обсяг дієздатності малолітніх віком до 14 років. Обсяг дієздатності неповнолітніх віком від 14 до 18 років. Випадки набуття повної цивільної дієздатності неповнолітніми при досягненні ними 16 років. Обмеження дієздатності громадян. Визнання громадянина недієздатним.

Місце проживання фізичної особи та його юридичне значення.

Порядок, умови та правові наслідки визнання особи безвісно відсутньою та оголошення померлою.

Основні поняття: фізична особа, правоздатність, дієздатність фізичної особи, безвісно відсутня, місце проживання.

Лекція 7. Правовий статус фізичної особи-підприємця (2 год.)

Фізична особа – підприємець. Принципи та умови здійснення підприємницької діяльності фізичною особою. Цивільно-правова відповідальність фізичної особи-підприємця. Управління майном, що використовується для підприємницької діяльності органом опіки та піклування. Банкрутство фізичної особи-підприємця.

Основні поняття: підприємець, управління майном, банкрутство.

Семінар 3. Цивільно-правовий статус фізичної особи (2 год.)

Лекція 8. Юридична особа як суб'єкт цивільних правовідносин (2 год.)

Поняття та ознаки юридичної особи. Розвиток вчення про юридичні особи в науці цивільного права.

Поняття і види правосуб'єктності юридичних осіб. Органи юридичних осіб. Індивідуалізація юридичних осіб, її способи та цивільно-правове значення.

Цивільно-правовий статус філій та представництв юридичної особи. Порядок і

способи утворення юридичних осіб. Установчі документи юридичної особи. Державна реєстрація юридичної особи та її правове значення.

Припинення діяльності юридичної особи. Порядок ліквідації юридичної особи. Неспроможність (банкрутство) юридичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності. Реорганізація юридичної особи. Способи реорганізації.

Основні поняття: юридична особа, товариства та установи, індивідуалізація, установчі документи, державна реєстрація, цивільна правоздатність та цивільна дієздатність, філії та представництва, правонаступництво, ліквідація.

Лекція 9. Загальна характеристика видів юридичних осіб приватного права (2 год.)

Повні та командитні товариства. Товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. Створення окремих форм господарських товариств однією особою. Особливості правового статусу окремих форм господарських товариств. Виробничі кооперативи.

Споживчі кооперативи, товариства власників житла, громадські об'єднання, інші форми непідприємницьких товариств.

Правовий статус установ.

Основні поняття: господарські товариства, повні та командитні товариства, виробничі кооперативи.

Семінар 4. Загальні положення про юридичну особу в цивільному праві (2 год.)

Лекція 10. Об'єкти цивільних прав. Порядок передачі прав за цінними паперами (2 год.)

Поняття і види об'єктів цивільних правовідносин. Обороздатність об'єктів цивільних правовідносин. Речі як об'єкти цивільних правовідносин.

Поняття речей та їх ознаки. Класифікація речей та її правове значення. Поняття майна.

Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин. Поняття та особливості цивільно-правового режиму валютних цінностей.

Цінні папери як об'єкти цивільних правовідносин. Поняття та основні види цінних паперів.

Єдиний майновий комплекс підприємства як об'єкт правовідносин.

Послуги та інші дії як об'єкти цивільних правовідносин.

Основні поняття: об'єкти цивільних прав, матеріальні та нематеріальні блага, речі, рухомі та нерухомі речі, майно, підприємство, гроші, цінні папери, дії та послуги, особисті немайнові права.

Модуль III. Правочини. Представництво

Лекція 11. Правочини. Презумпція правомірності правочину (2 год.)

Поняття і види правочинів. Односторонні, двосторонні та багатосторонні правочини. Оплатні і безоплатні правочини. Реальні і консенсуальні правочини. Умовні правочини.

Умови дійсності правочинів. Сторони у правочині. Зміст правочину. Єдність (відповідність) волі та волевиявлення у правочині. Форма правочину.

Основні поняття: правочин, каузальні та абстрактні правочини, фідуціарні правочини, воля та волевиявлення, презумпція правомірності, державна реєстрація.

Лекція 12. Підстави для визнання правочину недійсним та правові наслідки такого визнання (2 год.)

Поняття та види недійсних правочинів. Нікчемні та оспорювані правочини. Момент, з якого правочин вважається недійсним. Правові наслідки недійсності правочину. Правові наслідки недійсності окремих частин правочину.

Основні поняття: недійсність правочину та її види, нікчемні та оспорювані правочини, недійсність частини правочину, правові наслідки недійсності правочину.

Лекція 13. Представництво в цивільному праві (2 год.)

Поняття представництва. Сфера застосування представництва. Види представництва.

Сторони правовідносин з представництва. Повноваження представника. Наслідки укладення угоди особою, не уповноваженою на це, або з перевищенням повноважень.

Довіреність. Форма та строк дії довіреності. Передоручення. Припинення довіреності. Наслідки припинення довіреності.

Основні поняття: представництво, довіреність, передоручення.

Семінар 5. Загальні положення про правочин. Представництво. Довіреність (2 год.)

Лекція 14. Строки у цивільному праві. Позовна давність (2 год.)

Поняття строків в цивільному праві. Види строків. Строки здійснення цивільних прав і виконання цивільних обов'язків. Порядок обчислення строків.

Поняття і значення строку позовної давності. Застосування позовної давності. Види строків позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється. Початок перебігу строку позовної давності. Зупинення, перерва і поновлення строків позовної давності. Наслідки закінчення строку позовної давності. Випадки захисту порушеного права після закінчення строків позовної давності.

Основні поняття: строки, види строків, позовна давність, зупинення, перерва, поновлення строків давності.

Семінар 6. Строки здійснення цивільних прав і виконання цивільних обов'язків (2 год.)

Лекція 15. Здійснення та захист цивільних прав (2 год.)

Поняття здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків. Межі здійснення цивільних прав. Зловживання правом. Виконання цивільних обов'язків.

Право на захист цивільних прав та інтересів. Захист цивільних прав та інтересів судом. Захист цивільних прав та інтересів Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування. Захист цивільних прав нотаріусом. Самозахист цивільних прав. Визнання незаконним правового акта органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Основні поняття: цивільні права, цивільні обов'язки, захист цивільних прав, самозахист.

Модуль IV. Речове право

Лекція 16. Право власності та інші речові права (2 год.)

Власність і право власності: співвідношення. Власність як економічна категорія. Передумови становлення та розвитку відносин власності на теренах України. Зміст права власності.

Поняття права власності як правового інституту (право власності в об'єктивному значенні). Роль та місце правового інституту власності в системі цивільного права.

Поняття права власності як суб'єктивного права. Зміст та межі здійснення суб'єктивного права власності.

Співвідношення суб'єктивного права власності і цивільного правовідношення.

Форми і види права власності за законодавством України. Право власності Українського народу.

Основні поняття: речові права, право власності, суб'єкти, публічна і приватна власність, фізичні та юридичні особи, право державної власності, право комунальної власності, приватна власність.

Лекція 17. Підстави набуття та припинення права власності (2 год.)

Підстави набуття права власності: первісні та похідні, загальні та спеціальні. Набуття права власності: юридичною особою публічного права; добросовісним набувачем на майно, відчужене особою, яка не мала на це право; на новостворене майно; на перероблену річ; на безхазяйну річ; на рухому річ, від якої власник відмовився; на знахідку; на бездоглядну домашню тварину; на скарб; шляхом привласнення загальнодоступних дарів природи; за напувальною давністю; в результаті приватизації державного майна та майна, що є в комунальній власності. Момент набуття права власності. Момент набуття права власності за договором. Правовстановлюючі документи. Підстави припинення права власності. Відмова від права власності. Припинення права власності особи на майно, яке за законом не може їй належати. Припинення права власності внаслідок знищення майна.

Основні поняття: набуття права власності, майно, відчуження, знахідка, безхазяйна річ, скарб, приватизація, правовстановлюючі документи, реквізиція, конфіскація.

Семінар 7. Загальні положення про право власності (2 год.)

Лекція 18. Право спільної власності (2 год.)

Поняття і види права спільної власності. Право спільної часткової власності. Порядок визначення часток у праві спільної часткової власності. Здійснення права спільної часткової власності. Тягар утримання майна, що є у спільній частковій власності, та визначення приналежності плодів, продукції і доходів від його використання. Право співвласника розпорядитися своєю часткою у праві спільної часткової власності. Переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності. Виділ частки із майна, що є у спільній частковій власності. Припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників. Поділ майна, що є у спільній частковій власності.

Право спільної сумісної власності та його здійснення. Виділ частки із майна, що є у спільній сумісній власності. Поділ майна, що є у спільній сумісній власності.

Основні поняття: право спільної власності, співвласник, поділ майна, виділ частки із майна.

Лекція 19. Речові права на чуже майно (2 год.)

Загальні положення про речові права. Види речових прав. Право володіння чужим майном. Право користування чужим майном.

Поняття та види сервітутів. Земельні сервітутути. Особисті сервітутути. Припинення сервітутів.

Право користування чужою землею для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право користування чужою землею для забудови (суперфіцій).

Основні поняття: чуже майно, недобросовісне володіння, сервітут, емфітевзис, суперфіцій.

Семінар 8. Поняття та види речових прав (2 год.)

Лекція 20. Захист права власності та інших речових прав (2 год.)

Принцип рівності умов захисту права власності та інших речових прав. Цивільно-правові способи захисту права власності. Витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Захист прав власника від порушень, не поєднаних з позбавленням володіння (негаторний позов). Захист прав володільця, який не є власником.

Позов про виключення майна з опису (звільнення майна з-під арешту). Позов про визнання права власності.

Захист права власності на земельною ділянкою. Захист інтересів власника у разі аварій та інших обставин надзвичайного характеру.

Випадки позбавлення права власності.

Відповідальність державних органів за видання актів, які порушують права власників. Відповідальність за втручання у здійснення власниками своїх повноважень.

Основні поняття: витребування майна (віндикаційний позов), негаторний позов, відшкодування шкоди.

Модуль V. Право інтелектуальної власності

Лекція 21. Загальні положення про право інтелектуальної власності (2 год.)

Інтелектуальна діяльність та її місце у соціально-економічному розвитку суспільства. Творчість як цілеспрямована інтелектуальна людська діяльність: поняття та види.

Поняття права інтелектуальної власності. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. Джерела правового регулювання відносин, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю та індивідуалізацією товарів та їх виробників.

Зміст права інтелектуальної власності. Поняття та види особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності. Строк чинності прав інтелектуальної власності.

Основні поняття: інтелектуальна власність, творчість, твори, виконання, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, комерційна таємниця, автор, виконавець, винахідник.

Лекція 22. Авторське право та суміжні права (2 год.)

Поняття авторського права. Об'єкти та суб'єкти авторського права. Співавторство. Виникнення авторського права. Особисті немайнові та майнові права автора, строки їх чинності та наслідки припинення. Порушення авторських і суміжних прав, порядок і способи їх захисту.

Основні поняття: авторське право, співавторство, автор, виконавець, винахідник, твори, компіляції даних, опублікування твору, виконання, виробник.

Семінар 9. Загальні положення про право інтелектуальної власності (2 год.)

Лекція 23. Право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів (робіт, послуг) (2 год.)

Поняття комерційного (фірмового) найменування. Поняття торговельної марки. Суб'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку. Засвідчення набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку.

Право інтелектуальної власності на географічне зазначення та його зміст. Суб'єкти права інтелектуальної власності на географічне зазначення. Набуття та строк чинності права інтелектуальної власності на географічне зазначення.

Основні поняття: комерційне (фірмове) найменування, торговельна марка, географічне зазначення, виробник товарів, асоціації споживачів.

Лекція 24. Патентне право (2 год.)

Поняття патентного права. Винахід, корисна модель, промисловий зразок як об'єкти патентного права. Суб'єкти патентного права. Патент та його види. Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок, строки їх чинності. Підстави та правові наслідки припинення чинності патенту та визнання його недійсним. Право попереднього користувача на винахід, корисну модель, промисловий зразок.

Основні поняття: патентне право, винахід, корисна модель, промисловий зразок, патент, наукове відкриття, винахідник, автор промислового зразка.

Лекція 25. Захист права інтелектуальної власності (2 год.)

Порушення права інтелектуальної власності, захист права інтелектуальної власності судом, Система захисту прав інтелектуальної власності та її призначення. Дії, що визнаються порушенням права інтелектуальної власності. Категорії спорів. Форми, порядки та способи захисту права інтелектуальної власності

Основні поняття: порушення права інтелектуальної власності, судовий захист, категорії спорів, юрисдикційна та неюрисдикційна форми захисту.

Семінар 10. Загальні положення про патентне право способи його захисту (2 год)

Модуль VI. Спадкове право.

Лекція 26. Загальні положення про спадкування (2 год.)

Поняття та види спадкування. Склад спадщини. Права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини. Час і місце відкриття спадщини. Спадкоємці. Право на спадкування, усунення від права на спадкування. Особливості спадкування окремих об'єктів: прав на земельну ділянку, частки у праві спільної сумісної власності; права на одержання сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві; права на одержання страхових виплат (страхового відшкодування); права на вклад у банківських (фінансових) установах; права на відшкодування збитків, моральної шкоди та сплату неустойки. Спадкування обов'язку

відшкодувати майнову шкоду (збитки) та моральну шкоду, яка була завдана спадкодавцем. Обов'язок спадкоємців відшкодувати витрати на утримання, догляд, лікування та поховання спадкодавця.

Основні поняття: спадкування, спадщина, спадкоємці.

Лекція 27. Спадкування за заповітом. Виконання заповіту (2 год.)

Поняття заповіту та право на заповіт. Види заповіту: заповіт з умовою, заповіт подружжя, секретний заповіт. Форма заповіту. Права заповідача. Заповідальний відказ. Покладення. Встановлення сервітуту у заповіті. Право на обов'язкову частку у спадщині. Підпризначення спадкоємця. Скасування та зміна заповіту. Недійсність заповіту. Спадкування частини спадщини, що не охоплена заповітом. Виконання заповіту.

Основні поняття: заповіт, заповідальний відказ, покладення.

Лекція 28. Спадкування за законом. Спадковий договір (2 год.)

Черговість спадкування за законом. Зміна черговості одержання права на спадкування. Спадкування за правом представлення. Розмір частки у спадщині спадкоємців за законом.

Поняття, предмет, та форма спадкового договору. Сторони в договорі, їх права і обов'язки. Забезпечення виконання та розірвання спадкового.

Основні поняття: черговість спадкування, спадковий договір.

Семінар 11. Загальні положення про спадкування (2 год.)

Лекція 29. Здійснення права на спадкування (2 год.)

Оформлення права на спадщину. Поняття і строки прийняття спадщини. Наслідки пропущення строку для прийняття спадщини. Відмова від прийняття спадщини. Перехід права на прийняття спадщини. Поділ спадщини між спадкоємцями. Переважне право окремих спадкоємців на виділення їм певного спадкового майна в натурі. Перерозподіл спадщини. Претензії кредиторів спадкодавця до спадкоємців. Охорона спадщини та управління нею.

Основні поняття: спадкування, спадщина, спадкоємці.

Лекція 30. Оформлення права на спадщину (2 год.)

Прийняття спадщини. Право на відмову від прийняття спадщини. Правові наслідки відмови від прийняття спадщини. Відумерлість спадщини. Перерозподіл спадщини. Оформлення права на спадщину згідно Цивільного кодексу України. Місце та строки видачі свідоцтва про право на спадщину. Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину.

Основні поняття: спадщина, відумерлість, перерозподіл спадщини, свідоцтво про право на спадщину.

Семінар 12. Здійснення права на спадкування (2 год.)

Модуль VII. Сім'я. Регулювання сімейних відносин.

Лекція 31. Поняття, предмет та принципи Сімейного права України (2 год.)

Поняття сімейного права як галузі права, його предмет. Диспозитивний та

імперативний методи регулювання в сімейному праві. Принципи сімейного права. Система сімейного права. Місце сімейного права у правовій системі України. Етапи розвитку сімейного права. Джерела сімейного права: законодавство, договір, звичай. Сімейний кодекс України. Співвідношення Сімейного кодексу України і цивільного законодавства.

Поняття і терміни: сімейне право, предмет сімейного права, принципи сімейного права, материнство, батьківство, джерела права, Сімейний кодекс України, договір.

Лекція 32. Сімейні правовідносини (2 год.)

Характеристика особливостей сімейно-правових взаємовідносин. Учасники сімейних відносин. Сім'я в соціологічному та правовому значеннях. Етапи розвитку сім'ї. Загальні та спеціальні ознаки сім'ї. Право особи на сім'ю. Особисті та майнові сімейні правовідносини. Суб'єкти та об'єкти сімейних правовідносин, юридичні факти виникнення сімейних правовідносин. Юрисдикційна та неюрисдикційна форми захисту сімейних правовідносин. Державна охорона сім'ї.

Поняття і терміни: сім'я, сімейні правовідносини, дитина, подружжя, строки.

Семінар 13. Загальні положення сімейного права. Сімейні правовідносини (2 год.)

Лекція 33. Загальні положення про шлюб (2 год.)

Поняття та ознаки шлюбу, фактичні шлюбні відносини, умови укладання шлюбу, шлюбний вік, добровільність шлюбу, одношлюбність, право на шлюб, державна реєстрація шлюбу, правове значення державної реєстрації шлюбу, заява про реєстрацію шлюбу, правові наслідки шлюбу, право згідності шлюбу.

Поняття і терміни: шлюб, шлюбний вік, одношлюбність, наречені, державна реєстрація шлюбу, право згідності шлюбу.

Лекція 34. Особисті немайнові та майнові права та обов'язки подружжя. (2 год.)

Право на материнство, право на батьківство, право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності, право дружини і чоловіка на зміну прізвища, обов'язки подружжя, право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканість.

Поняття і терміни: подружжя, материнство, батьківство, зміна прізвища, недоторканість, приватна власність, спільна сумісна власність, утримання, шлюбний договір.

Лекція 35. Припинення шлюбу (2 год.)

Підстави припинення шлюбу, припинення шлюбу внаслідок його розірвання, визнання розірвання шлюбу фіктивним, розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей, право на пред'явлення позову про розірвання шлюбу, заходи суду щодо примирення подружжя, підстави для розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя, право на вибір прізвища після розірвання шлюбу, встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Поняття і терміни: припинення шлюбу, розірвання шлюбу, фіктивність, повторний шлюб, режим окремого проживання.

Семінар 14. Шлюб. Правовідносини подружжя (2 год.)

Модуль VIII. Правовідносини батьків та дітей

Лекція 36. Визначення походження дитини (2 год.)

Загальні підстави виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини, визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою, визначення батьківства за рішенням суду, встановлення факту батьківства, визнання материнства, запис подружжя батьками дитини, спір про материнство.

Поняття і терміни: батьки, дитина, походження дитини, оспорування батьківства, оспорування материнства.

Лекція 37. Особисті немайнові права і обов'язки батьків та дітей. (2 год.)

Рівність прав та обов'язків батьків щодо дитини, рівність прав та обов'язків дітей щодо батьків, визначення прізвища дитини, визначення імені дитини, визначення по батькові дитини, зміна прізвища дитини її батьками, зміна по батькові дитини, права батьків, забезпечення прав дитини, права батьків по захисту дитини, права та обов'язки неповнолітніх дітей, підстави позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав.

Поняття і терміни: ім'я дитини, реєстрація народження дитини, батьківські обов'язки, виховання дитини, батьківські права, позбавлення батьківських прав.

Семінар 15. Визначення походження дитини. Особисті немайнові правовідносини батьків та дітей (2 год.)

Лекція 38. Права батьків і дітей на майно (2 год.)

Роздільність майна батьків та дітей, право спільної сумісної власності батьків та дітей, управління майном дитини, використання доходу від майна дитини, право власності на аліменти, одержані на дитину, визначення розміру аліментів у частці від заробітку матері, батька дитини, обставини, які враховуються судом при визначення розміру аліментів.

Поняття і терміни: роздільність майна, право власності, управління майном, використання доходу, аліменти.

Лекція 39. Обов'язки батьків по утриманню дітей. Обов'язки повнолітніх дітей по утриманню батьків (2 год.)

Аліментні правовідносини батьків та дітей. Обов'язок батьків утримувати дитину. Підстави виникнення обов'язку утримувати повнолітніх дочку, сина, розмір аліментів на повнолітніх дочку, сина, розмір аліментів на повнолітніх дочку, сина.

Підстави виникнення обов'язку повнолітніх дочки, сина утримувати батьків. Визначення розміру аліментів на батьків, стягнення з дитини витрат на догляд та лікування батьків.

Поняття і терміни: аліменти, частка від заробітку, додаткові витрати, цільові витрати, заборгованість.

Семінар 16. Право батьків та дітей на майно. Обов'язки батьків та дітей по утриманню. (2 год.)

Лекція 40. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів (2 год.)

Поняття інших членів сім'ї та родичів в сімейному праві. Особисті немайнові права

й обов'язки інших членів сім'ї та родичів. Майнові права й обов'язки діда, баби, прадіда, прабаби, онуків, правнуків, брата, сестри, вітчима, мачухи, пасинка, падчерки. Аліментні обов'язки фактичних вихователів і вихованців.

Поняття і терміни: баба, дід, прабаба, прадід, онук, правнук, право на спілкування, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок, аліменти, утримання.

Модуль ІХ. Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

Лекція 41. Умови, порядок та правові наслідки усиновлення (2 год.)

Поняття усиновлення, особа, яка може бути усиновленою, усиновлення братів та сестер, особи, які можуть бути усиновлювачами, особи, які не можуть бути усиновлювачами, облік осіб, які бажають усиновити дитину, згода батьків на усиновлення дитини, згода дитини на усиновлення, заява про усиновлення дитини, рішення суду про усиновлення, таємниця усиновлення, недійсність усиновлення, скасування усиновлення.

Поняття і терміни: усиновлення, усиновлювач, дитина-сирота, таємниця усиновлення, недійсність усиновлення, скасування усиновлення.

Лекція 42. Опіка та піклування над дітьми (2 год.)

Діти, над якими встановлюється опіка, особа, яка може бути опікуном, піклувальником дитини, права дитини, над якою встановлено опіку або піклування. Права та обов'язки опікуна, піклувальника. Припинення опіки, піклування. Звільнення опікуна, піклувальника.

Поняття і терміни: опіка, піклування, опікун, піклувальник, заклад охорони здоров'я.

Семінар 17. Поняття та сутність усиновлення. Порядок встановлення опіки та піклування над дітьми (2 год.)

Лекція 43. Патронат над дітьми (2 год.)

Договір про патронат, згода дитини на проживання у сім'ї патронатного вихователя, плата за виховання дитини, обов'язки патронатного вихователя, припинення договору про патронат.

Поняття і терміни: патронат, договір про патронат, патронатний вихователь.

Лекція 44. Приймна сім'я (2 год.)

Приймна сім'я, прийомні батьки, особи, які можуть бути прийомними батьками, особи, які не можуть бути прийомними батьками, прийомні діти, згода дитини, на влаштування до прийомної сім'ї, створення прийомної сім'ї, обов'язки прийомних батьків щодо виховання та утримання дітей.

Поняття і терміни: приймна сім'я, прийомні батьки, прийомні діти, діти-сироти.

Лекція 45. Особливості усиновлення за участю іноземців та осіб без громадянства (2 год.)

Міжнародні договори у сімейному праві. Сімейні правовідносини з іноземним елементом. Колізійні питання визначення походження дитини. Аліментні правовідносини з іноземним елементом. Колізійні питання усиновлення. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України. Усиновлення дитини, яка є іноземцем і

проживає в Україні. Обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України. Усиновлення в Україні іноземцем дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства. Нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями. Колізійні питання опіки та піклування.

Поняття і терміни: консульська установа, дипломатичне представництво, урядовий орган державного управління з усиновлення та захисту прав дитини, іноземець, Конвенція про права дитини, особа без громадянства, міжнародний договір.

Семінар 18. Патронат над дітьми. Порядок усиновлення дітей за участю іноземців та осіб без громадянства (2 год.)

Навчально-методична картка дисципліни «Цивільне та сімейне право»

Разом: 324 год., лекції – 90 год., семінарські заняття - 36 год., самостійна робота – 144 год., індивідуальні заняття – 36 год., підсумковий контроль – 18 год.

Модуль	Модуль I					Модуль II					Модуль III				
Назва модуля	Загальні положення цивільного права					Особи					Правочин. Представництво				
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Дати															
Теми лекцій	Загальна характеристика цивільного права	Цивільне право як наука та навчальний курс	Цивільне законодавство України	Цивільно-правовий договір як джерело цивільного права	Поняття та структура цивільних правовідносин	Фізична особа як суб'єкт цивільних правовідносин	Правовий статус фізичної особи - підприємця	Юридична особа як суб'єкт цивільних правовідносин	Загальна характеристика видів юридичних осіб приватного права	Об'єкти цивільних прав. Порядок передачі прав за цінними паперами	Правочини. Презумпція правомірності правочину	Підстави для визнання правочину недійсним та правові наслідки такого визнання	Представництво в цивільному праві	Строки у цивільному праві. Позовна давність виконання цивільних обов'язків	Здійснення та захист цивільних прав
Теми семінарських занять		Семінар 1. Цивільне право - галузь приватного права (2 год.)		Семінар 2. Договірне право (2 год.)			Семінар 3. Цивільно-правовий статус фізичної особи (2 год.)		Семінар 4. Загальні положення про юридичну особу в цивільному праві (2 год.)				Семінар 5. Загальні положення про правочин. Довіреність (2 год.)	Семінар 6. Строки здійснення цивільних прав і виконання цивільних обов'язків (2 од.)	
Самостійна робота	Табл. 6.1.					Табл. 6.1.					Табл. 6.1.				
ІНДЗ	Табл. 7.1.														
Види поточного контролю					Модульна контрольна робота					Модуль на контрольна робота					Модульна контрольна робота

Модуль	Модуль IV					Модуль V					Модуль VI				
Назва модуля	Речове право					Право інтелектуальної власності					Спадкове право				
Лекції	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Дати															
Теми лекцій	Право власності та інші речові права	Підстави набуття та припинення права власності	Право спільної власності	Речові права на чуже майно	Захист права власності та інших речових прав	Загальні положення про інтелектуальну власність	Авторське право та суміжні права	Право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів (робіт, послуг)	Патентне право	Захист права інтелектуальної власності	Загальні положення про спадкування	Спадкування за заповітом. Виконання заповіту	Спадкування за законом. Спадковий договір	Здійснення права на спадкування	Оформлення права на спадщину
Теми семінарських занять		Семінар 7. Загальні положення про право власності (2 год.)		Семінар 8. Поняття та види речових прав (2 год.)			Семінар 9. Загальні положення про право інтелектуальної власності (2 год.)			Семінар 10. Загальні положення про патентне право способи його захисту (2 год.)			Семінар 11. Загальні положення про спадкування (2 год.)		Семінар 12. Здійснення права на спадкування (2 год.)
Самостійна робота	Табл. 6.1.					Табл. 6.1.				Табл. 6.1.					
ІНДЗ	Табл. 7.1.														
Види поточної контролю					Модульна контрольна робота					Модульна контрольна робота					Модульна контрольна робота

Модуль	Модуль VII					Модуль VIII.					Модуль IX.				
Назва модуля	Сім'я. Регулювання сімейних відносин					Правовідносини батьків та дітей					Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування				
Лекції	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Дати															
Теми лекцій	Поняття, предмет та принципи Сімейного права України	Сімейні правовідносини	Загальні положення про шлюб	Особисті немайнові та майнові права та обов'язки подружжя	Припинення шлюбу	Визначення походження дитини	Особисті немайнові права і обов'язки батьків та дітей	Права батьків і дітей на майно	Обов'язки батьків по утриманню дітей. Обов'язки повнолітніх дітей по утриманню батьків	Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів	Умови, порядок та правові наслідки усиновлення	Опіка та піклування над дітьми	Патронат над дітьми	Прийомна сім'я	Особливості усиновлення за участю іноземців та осіб без громадянства
Теми семінарських занять		Семінар 13. Загальні положення сімейного права Сімейні правовідносини. (2 год.)			Семінар 14. Шлюб. Правовідносини подружжя. (2 год.)		Семінар 15. Визначення походження дитини. Особисті немайнові правовідносини батьків та дітей. (2 год.)		Семінар 16. Право батьків та дітей на майно. Обов'язки батьків та дітей по утриманню. (2 год.)			Семінар 17. Поняття та сутність усиновлення. Порядок встановлення опіки та піклування над дітьми (2 год.)			Семінар 18. Патронат над дітьми. Порядок усиновлення дітей за участю іноземців та осіб без громадянства. (2 год.)
Самостійна робота	Табл. 6.1.					Табл. 6.1.					Табл. 6.1.				
ІНДЗ	Табл. 7.1.														
Види поточного контролю					Модульна контрольна робота				Модульна контрольна робота						Модульна контрольна робота

4. Структура навчальної дисципліни

№ n/n	Назви теоретичних розділів	Кількість годин						
		Разом	Аудиторних	Лекцій	Семінарських	Самостійна робота	Підсумковий контроль	Індивідуальні заняття
5 семестр								
Модуль I. Загальні положення цивільного права								
1	Загальна характеристика цивільного права	2	2	2				
2	Цивільне право як наука та навчальний курс	10	6	2	2	4		2
3	Цивільне законодавство України	6	2	2		4		
4	Цивільно-правовий договір як джерело цивільного права	8	4	2	2	4		
5	Поняття та структура цивільних правовідносин	10	6	2		4	2	2
		36	20	10	4	16	2	4
Модуль II. Особи								
6	Фізична особа як суб'єкт цивільних правовідносин	2	2	2				
7	Правовий статус фізичної особи-підприємця	10	6	2	2	4		2
8	Юридична особа як суб'єкт цивільних правовідносин	6	2	2		4		
9	Загальна характеристика видів юридичних осіб приватного права	8	4	2	2	4		
10	Об'єкти цивільних прав. Порядок передачі прав за цінними паперами	10	6	2		4	2	2
		36	20	10	4	16	2	4
Модуль III. Правочини. Представництво								
11	Правочини. Презумпція правомірності правочину	2	2	2				
12	Підстави для визнання правочину недійсним та правові наслідки такого визнання	8	4	2		4		2
13	Представництво в цивільному праві	8	4	2	2	4		
14	Строки у цивільному праві. Позовна давність	8	4	2	2	4		
15	Здійснення та захист цивільних прав	10	6	2		4	2	2
		36	20	10	4	16	2	4
Всього за семестр		108	60	30	12	48	6	12
6 семестр								
Модуль IV. Речове право								
16	Право власності та інші речові права	2	2	2				
17	Підстави набуття та припинення права власності	8	4	2	2	4		
18	Право спільної власності	8	4	2		4		2
19	Речові права на чуже майно	10	6	2	2	4		2
20	Захист права власності та інших речових прав	8	4	2		4	2	
		36	20	10	4	16	2	4
Модуль V. Право інтелектуальної власності								
21	Загальні положення про право інтелектуальної власності	2	2	2				
22	Авторське право та суміжні права	10	6	2	2	4		2
23	Право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів (робіт, послуг)	6	2	2		4		
24	Патентне право	8	4	2		4		2
25	Захист права інтелектуальної власності	10	6	2	2	4	2	
		36	20	10	4	16	2	4

Модуль VI. Спадкове право								
26	Загальні положення про спадкування	2	2	2				
27	Спадкування за заповітом. Виконання заповіту	8	4	2		4		2
28	Спадкування за законом. Спадковий договір	8	4	2	2	4		
29	Здійснення права на спадкування	8	4	2		4		2
30	Оформлення права на спадщину	10	6	2	2	4	2	
		36	20	10	4	16	2	4
	Всього за семестр	108	60	30	12	48	6	12
7 семестр								
Модуль VII. Сім'я. Регулювання сімейних відносин								
31	Поняття, предмет та принципи Сімейного права України	2	2	2				
32	Сімейні правовідносини	10	6	2	2	4		2
33	Загальні положення про шлюб	6	2	2		4		
34	Особисті немайнові та майнові права та обов'язки подружжя	8	4	2		4		2
35	Припинення шлюбу	10	6	2	2	4	2	
		36	20	10	4	16	2	4
Модуль VIII. Правовідносини батьків та дітей								
36	Визначення походження дитини	2	2	2				
37	Особисті немайнові права і обов'язки батьків та дітей	10	6	2	2	4		2
38	Права батьків і дітей на майно	6	2	2		4		
39	Обов'язки батьків по утриманню дітей. Обов'язки повнолітніх дітей по утриманню батьків	8	4	2	2	4		
40	Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів	10	6	2		4	2	2
		36	20	10	4	16	2	4
Модуль IX. Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування								
21	Умови, порядок та правові наслідки усиновлення	2	2	2				
22	Опіка та піклування над дітьми	10	6	2	2	4		2
23	Патронат над дітьми	6	2	2		4		
24	Прийомна сім'я	8	4	2		4		2
25	Особливості усиновлення за участю іноземців та осіб без громадянства	10	6	2	2	4	2	
		36	20	10	4	16	2	4
	Всього за семестр	108	60	30	12	48	6	12
	Разом за дисципліну	324	180	90	36	144	18	36

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Цивільне право - галузь приватного права	2
2	Договірне право	2
3	Цивільно-правовий статус фізичної особи	2
4	Загальні положення про юридичну особу в цивільному праві	2
5	Загальні положення про правочин. Представництво. Довіреність	2
6	Поняття і значення строку позовної давності	2
7	Загальні положення про право власності	2
8	Поняття та види речових прав	2
9	Загальні положення про право інтелектуальної власності	2
10	Загальні положення про патентне право способи його захисту	2
11	Загальні положення про спадкування	2
12	Здійснення права на спадкування	2
13	Загальні положення сімейного права. Сімейні правовідносини	2
14	Шлюб. Правовідносини подружжя	2
15	Визначення походження дитини. Особисті немайнові правовідносини батьків та дітей	2
16	Право батьків та дітей на майно. Обов'язки батьків та дітей по утриманню	2
17	Поняття та сутність усиновлення. Порядок встановлення опіки та піклування над дітьми	2
18	Патронат над дітьми. Порядок усиновлення дітей за участю іноземців та осіб без громадянства	2

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Кількість балів
1	Місце цивільного права в системі галузей права України. Поняття та зміст юридичної рівності суб'єктів у цивільному праві. Цивільно-правові системи світу. Стадії укладання договору.	8	5
2	Поняття та класифікація юридичних фактів. Поняття та ознаки здійснення суб'єктивного цивільного права. Поняття та способи захисту суб'єктивних цивільних прав. Проблема дуалізму приватного права	8	5
3	Акти цивільного стану. Правочини, на вчинення яких піклувальник не може надавати згоду. Надання фізичній особі допомоги у здійсненні її прав та виконанні обов'язків. Особисті немайнові права юридичної особи.	8	5
4	Командитне товариство. Товариство з додатковою відповідальністю. Виробничий кооператив. Види цінних паперів.	8	5
5	Правові наслідки порушення форми правочину.	8	5

	Правочини, які можуть вчинятися усно. Особисті немайнові права фізичної особи та їх види. Відшкодування шкоди в цивільному праві		
6	Відшкодування збитків. Випадки обмеження особистих немайнових прав фізичної особи. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи	8	5
7	Право власності Українського народу. Привласнення загальнодоступних дарів природи. Виділ частки із майна, що є у спільній частковій власності. Права власника житлового будинку, квартири.	8	5
8	Підстави виникнення права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб. Первісні способи набуття права власності. Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження майна. Право комунальної власності.	8	5
9	Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності Передання майнових прав інтелектуальної власності. Випадки правомірного використання твору без згоди автора. Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин.	8	5
10	Підстави визнання прав інтелектуальної власності на торговельну марку недійсними. Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Право попереднього користувача на винахід, корисну модель, промисловий зразок. Право інтелектуальної власності на наукове відкриття.	8	5
11	Поняття за загальною характеристикою виконання заповіту. Встановлення сервітуту у заповіті. Посвідчення нотаріусом секретних заповітів. Спадкування усиновленими та усиновлювачами.	8	5
12	Перехід права на прийняття спадщини. Обов'язок спадкоємців задовольнити вимоги кредитора. Строк чинності повноважень виконавця заповіту. Особливості спадкового договору за участі подружжя.	8	5
13	Метод сімейного права. Звичай, як джерело сімейно-правових норм. Кровне споріднення, лінії та ступені споріднення. Визнання шлюбу неукладеним.	8	5
14	Шлюбний договір. Права та обов'язки подружжя щодо утримання. Підстави визнання шлюбного договору недійсним. Заходи суду щодо примирення подружжя.	8	5
15	Оспорювання батьківства, материнства. Спори батьків щодо виховання дітей, визначення місця проживання дітей. Підстави, порядок та правові наслідки відбирання дітей без позбавлення батьківських прав. Роздільність майна батьків та дітей.	8	5
16	Стягнення аліментів за минулий час і заборгованості за аліментами. Припинення обов'язку батьків утримувати дитину. Обов'язок особи утримувати тих, з ким вона проживала однією	8	5

	сім'єю до досягнення повноліття. Повне або часткове звільнення від заборгованості за аліментами.		
17	Таємниця усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав. Роль органів держави у відносинах опіки та піклування. Застосування норм міжнародного права у питаннях опіки та піклування.	8	5
18	Особи, які не можуть бути опікунами (піклувальниками). Дитячий будинок сімейного типу. Усиновлення в Україні іноземцем дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства. Нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями.	8	5
		144 год.	90 бал.

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання студентами ІНЗД прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Цивільне та сімейне право» – це вид науково-дослідної роботи студента, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Види ІНДЗ, вимоги до них та оцінювання:

- конспект із теми (модуля) за заданим планом;
- конспект із теми (модуля) за планом, який студент розробив самостійно;
- схеми, таблиці або опорний конспект теми, розроблений самостійно;
- анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис;
- повідомлення з теми у вигляді есе або презентації PowerPoint;
- дослідження у вигляді есе або презентації PowerPoint;
- наукове дослідження у вигляді реферату (охоплює весь зміст навчального курсу).

Орієнтовна структура ІНДЗ – наукове дослідження у вигляді реферату: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел. Критерії оцінювання та шкалу оцінювання подано відповідно у табл. 7.1 і 7.2.

Таблиця 7.1

Критерії оцінювання ІНДЗ

(науково-педагогічного дослідження у вигляді есе, реферату або творчої роботи)

Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
----------------------------	---

1. Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	3
2. Складання плану реферату	3
3. Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання.	15
4. Дотримання правил реферуванням наукових публікацій	3
5. Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	3
6. Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел)	3
Разом	30 балів

Критерії оцінювання ІНДЗ
(науково-педагогічного дослідження у вигляді презентації PowerPoint)

Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1. Формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	5
2. Наявність плану викладення матеріалу	3
3. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання.	10
4. Охайність, продуманість, логічність і послідовність побудови презентації, наявність ілюстративного матеріалу	5
5. Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	4
6. Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний слайд, план, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел)	3
Разом	30 балів

Таблиця 7.2

Шкала оцінювання ІНДЗ

Рівень виконання	Кількість балів, що відповідає рівню	Оцінка за традиційною системою
Високий	30-24	Відмінно
Достатній	23-15	Добре
Середній	14-7	Задовільно
Низький	6-0	Незадовільно

**Орієнтовна тематика ІНДЗ
з навчальної дисципліни «Цивільне та сімейне право»**

1. Цивільне законодавство України.
2. Фізична особа як суб'єкт цивільних правовідносин.
3. Юридична особа як суб'єкт цивільних правовідносин.
4. Захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів.
5. Цивільно-правова відповідальність.
6. Захист права власності в судовому порядку.
7. Право інтелектуальної власності.
8. Авторське право.
9. Суміжні права.
10. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування.
11. Право інтелектуальної власності на торговельну марку.
12. Загальні положення зобов'язального права.
13. Договір купівлі-продажу.
14. Особливості договору поставки та контрактації.
15. Особливості договору міни (бартеру), дарування, ренти.
16. Особливості договору довічного утримання (догляду).
17. Зобов'язання щодо передачі майна у речове право на чужу річ.
18. Зобов'язання щодо виконання робіт.
19. Зобов'язання щодо надання послуг.
20. Засновницький договір.
21. Предмет та метод сімейного права.
22. Принципи та функції сімейного права.
23. Джерела сімейного права.
24. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків.
25. Поняття та види сімейних правовідносин.
26. Підстави виникнення сімейних правовідносин.
27. Поняття шлюбу. Умови укладення шлюбу.
28. Загальна характеристика майнових правовідносин батьків та дітей.
29. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей.
30. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати своїх батьків.

8. Методи навчання

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

- *Словесні:* лекція (традиційна, проблемна) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда.
- *Наочні:* спостереження, ілюстрація, демонстрація.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1) Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

9. Методи контролю

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Цивільне та сімейне право» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. IV), де зазначено види й терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю подано у табл. 8.1, табл. 8.2.

Таблиця. 8.1

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

вид роботи	максимальна кількість балів за один вид роботи
1. Відвідування лекцій	1
2. Відвідування семінарів (практичних)	1
3. Виконання завдання для самостійної роботи	5
4. Робота на семінарському занятті (доповідь, виступ, повідомлення, участь в дискусії)	10
5. Опрацювання фахових джерел	10
6. Написання реферату	15
7. Виконання модульної контрольної роботи	30
8. Виконання тестового контролю (експрес-контролю)	10
9. Творча робота, есе	20

Таблиця 8.2

Шкала оцінювання засвоєння студентом навчального матеріалу

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу, з, можливими незначними недоліками.
B	82-89	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок.
C	75-81	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок.
D	69-74	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань (умінь), з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34	Незадовільно з можливістю повторного прослуховування досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю на 5-6 семестр (залік)

вид роботи	максимальна кількість балів за один вид роботи	обов'язкова кількість виконаних завдань за курс	максимальна кількість балів за всі види роботи
1. Відвідування лекцій	1	30	30
2. Відвідування семінарів (практичних)	1	12	12
3. Виконання завдання для самостійної роботи	5	12	60

4. Робота на семінарському занятті (доповідь, виступ, повідомлення, участь в дискусії)	10	7	70
5. Виконання модульної контрольної роботи	25	6	150
Всього			322
Коефіцієнт		3,22	

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю на 7 семестр (екзамен)

вид роботи	максимальна кількість балів за один вид роботи	обов'язкова кількість виконаних завдань за курс	максимальна кількість балів за всі види роботи
1. Відвідування лекцій	1	15	15
2. Відвідування семінарів (практичних)	1	6	6
3. Виконання завдання для самостійної роботи	5	6	30
4. Робота на семінарському занятті (доповідь, виступ, повідомлення, участь в дискусії)	10	5	50
5. Індивідуальне дослідне завдання (ІНДЗ)	30	1	30
6. Виконання модульної контрольної роботи	25	3	75
Всього			206
Коефіцієнт		3,4	

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, доповідь, повідомлення, дискусія.
- **Методи письмового контролю:** модульне письмове тестування; підсумкове письмове тестування, звіт, реферат, есе.
- **Комп'ютерного контролю:** тестові програми.
- **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на семінарських, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань.

Реферативні дослідження та есе, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на семінарських заняттях (див. п. «Захист творчих проєктів»).

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

10. Методичне забезпечення

- робоча навчальна програма;
- навчальні посібники;

- опорні конспекти лекцій;
- збірка тестових і контрольних завдань для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів;
- засоби підсумкового контролю (комплект друкованих завдань для підсумкового контролю).

Очікувані результати:

В результаті вивчення навчальної дисципліни «Цивільне та сімейне право» студент:

- знає, розкриває, пояснює основні норми цивільного та сімейного права,
- знає, пояснює та грамотно використовує основну юридичну термінологію в галузі цивільного та сімейного права;
- знає, називає, аналізує нормативно-правові акти, що регулюють норми сучасного цивільного та сімейного права,
- порівнює національне трудове законодавство з міжнародними правовими актами;
- знає, пояснює зміст і структуру нормативно-правових актів; вміє ними користуватися, знаходити необхідну інформацію, співвідносити норми права з реальними життєвими ситуаціями;
- юридично грамотно коментує, пояснює обставини взаємовідносин, що виникають в галузі цивільного та сімейного права;
- надає консультації щодо можливостей подальшого розвитку подій, розв'язання та уникнення конфліктних ситуацій, визначає обтяжуючі і пом'якшуючі обставини;
- складає перелік нормативно-правових актів, які регулюють окремі цивільні та сімейні правовідносини;
- складає проекти документів, що регулюють основні цивільні та сімейні правовідносини, знаходить юридичні помилки і неточності у юридичних документах, вміє їх виправляти;
- називає осіб, які є сторонами цивільних та сімейних правовідносин, визначає їхню роль, повноваження, права та межі компетентності;
- знає та пояснює поняття цивільного спору, його види та визначає порядок його вирішення.

11. Рекомендована література

Нормативні джерела

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року //Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – ст. 356.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40. – ст. 492.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – ст. 205.
5. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – ст. 144.
6. Закон України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 24. – ст. 207.
7. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 31-32. – ст. 263.
8. Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради. – 2010. - № 38. – ст. 509.
9. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 р. // Відомості Верховної Ради. – 1993. - № 5. – ст. 21.
10. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. – 2001. - № 30. – ст. 42.
11. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. – 2002. - № 10. – ст. 70.

12. Постанова Кабінету міністрів України Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги від 19 серпня 2002 р.

Базова

1. Цивільне право України: особлива частина. Підручник /Фазикош В.Г., Булеца С.Б.- К.: Знання, 2013 – 751 с.
2. Сімейне право : підручник / за заг. ред.: В. І. Борисова, І. В. Жилінкова. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 322 с.
3. Коментовані зразки документів: за чинним законодавством України. Кн.4: Узагальнення нотаріальної практики. Нотаріальний процес. Цивільне право. Організація нотаріальної діяльності. Висновки експертиз. Сімейне право. Виконавче провадження. Спадщина. Діловодство. Податки. Іпотека-застава. Трудове право. Фінмоніторинг. Нотаріальний депозит. Захист прав нотаріуса. Судова практика/ За. заг. ред. Марченка В.М., Чуєвої О.Д. – Х.: Страйд, 2012 – 480 с.
4. Цивільне право в схемах. Навчальний посібник/ Матвеев П.С., Бірюков В.І. – К.: Алерта, 2013 – 256 с.
5. Цивільне, господарське та господарське процесуальне право у запитаннях і відповідях: практичний курс/ Упор. Борисова В.І., Жиголкін І.П., Сибіта О.М., Хотенець П.В. – Х.: Право, 2013 – 176 с.
6. Українське цивільне право: право власності, академічний курс. Підручник для ВНЗ/ Ромовська З.В. – К.: Правова єдність, 2011 – 246 с.
7. Цивільне право України. Підручник.- 3-є вид./ Харитонов Є.О., Сиарцев О.В. – К.: Істина, 2013 – 808 с.
8. Цивільне право України: альбом схем.- 4-е вид./ Мічурін Є.О., Шишка О.Р. – Х.: Фактор, 2013 – 464 с.
9. Цивільне право України: договірні та недоговірні зобов'язання. Підручник для ВНЗ.- 3-є вид/ Бичкова С.С., Бірюков І.А., Бобрик В.І., Братель О.Г. та ін. / За ред. Бичкової С.С. – К.: Правова єдність, Алерта, 2014 – 496 с.
10. Цивільне право України: загальна частина. Навчальний посібник для ВНЗ/ Алфьорова Т.М., Берестова І.Е., Булат Є.А. та ін. – К.: Хай-Тек Прес, 2013 – 432 с.
11. Цивільне право України. Загальна частина: загальні положення, особисті немайнові права фізичної особи, право власності та ін. речові права, спадкове право, право інтелектуальної власності, загальні положення про зобов'язання і договори. Підручник /Бірюков І.А., Заїка Ю.О., Бичкова С.С, Тімуш І.С. та ін. / За ред. Бірюкова І.А., Заїки Ю.О. – К.: Правова єдність, Алерта, 2014 – 510 с.
12. Цивільне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Упор. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. – К.: ЦУЛ, 2014 – 202 с.
13. Українське цивільне право у визначеннях та схемах. Навчальний посібник для ВНЗ / Курило Т.В./ Л.: Новий світ-2000, 2014 – 238 с.
14. Українське цивільне право. Навчальний посібник.- 3-є вид. / Заїка Ю.О. – К.: ЦУЛ, 2014 – 358 с.
15. Цивільне право України: загальна частина. Підручник.- 4-е вид./ За ред. Дзери О.В., Кузнецової Н.С., Майданика Р.А. – К.:Юрінком Інтер, 2014 – 976 с.
16. Цивільне право України: особлива частина. Підручник (затв. МОН України).- 4-е вид./ За ред. Дзери О.В., Кузнецової Н.С., Майданика Р.А. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 1176 с.
17. Цивільне право України: особлива частина. Підручник (затв.МОН України)/ Фазикош В.Г., Булеца С.Б. – К.: Знання, 2013 – 751 с.
18. Сімейне право : підручник / за заг. ред.: В. І. Борисова, І. В. Жилінкова. – 4-те вид., переробл. і

допов. – Х. : Право, 2012. – 322 с.

Допоміжна

1. Нотаріат України. Навчальний посібник до іспитів/ Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. – К.: ЦУЛ, 2013 – 332 с.
2. Науково-практичний коментар Закону України "Про нотаріат" (на 1.01.2012)/ Остапенко О.І., Шамрай В.О., Руснак Ю.І., Демський Е.Ф. та ін. / За ред. Остапенко О.І. – К.: Професіонал, 2012 – 608 с.
3. Законодавство України про нотаріат: збірник офіційних текстів законів (на 15.03.2013)/ Руснак Ю. І. – К.: ЦУЛ, 2013 – 430 с.
4. Право соціального забезпечення України. Навчальний посібник для ВНЗ - 5-е вид./ Бойко М.Д. – К.: ЦУЛ, 2014 – 448 с.
5. Право соціального забезпечення України: практикум. Навчальний посібник/ Пилипенко П.Д., Бурак В.Я., Кульчицька О.І., Рим О.М. та ін. / За ред. Пилипенка П.Д. – К.: Істина, 2012 – 288 с.
6. Правове регулювання соціального обслуговування населення в сучасних умовах: проблеми теорії та практики. Монографія/ Гончаров В.О., Прилипко С.М., Шумна Л.П., Ярошенко О.М. / За ред. Ярошенко О.М. – Х. Юрайт, 2012 – 312 с.
7. Кухарєв О. Є. Спадкове право України : навч.-практ. посіб. / О. Є. Кухарєв. – К. : Правова єдність : Алерта, 2013. – 328 с.
8. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013 № 6-1 том 2;
9. Українське цивільне право: спадкове право, академічний курс. Підручник для ВНЗ - 2-е вид./ Ромовська З.В. – К.: Дакор, 2013 – 304 с.
10. Цивільне право, ч.1. Посібник для підготовки до складання іспиту.- 2-е вид./ Харитонов Є.О., Голубєва Н.Ю., Акіменко Ю.Ю. – Х.: Одиссей, 2011 – 248 с.
11. Цивільне право. Підручник у 2-х томах, т.1.- 2-е вид./ Борисова В.І., Баранова Л.М., Бєгова Т.І., Домашенко М.В. та ін. / За ред. Борисової В.І., Спасибо-Фатєєвої І.В., Яроцького В.Л. – Х.: Право, 2014 – 656 с.
12. Цивільне право. Підручник у 2-х томах, т.2.- 2-е вид./Борисова В.І., Баранова Л.М., Бєгова Т.І., Домашенко М.В. та ін. / За ред. Борисової В.І., Спасибо-Фатєєвої І.В., Яроцького В.Л. – Х.: Право, 2014 – 816 с.
13. Цивільне право: загальна частина. Т.1: Вступ у цивільне право. Підручник для юридичних спеціальностей ВНЗ/ Майданик Р.А. – К.: Алерта, 2012 – 472 с.
14. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України/ Комаров В.В. – Х.: Право, 2012 – 624 с.
15. Цивільне процесуальне право України. Навчальний посібник/ Карнаух Т.М., Ханик-Посполітак Р.Ю. – К.: Юстініан, 2011 – 400 с.
16. Цивільне процесуальне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів/ Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. – К.: ЦУЛ, 2012 – 208 с.
17. Розгон О. Шлюб громадянина України з іноземцем на території України / О. Розгон // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2012. – № 1. – С. 321–326.
18. Розгон О. Феномен міжнародного усиновлення / О. Розгон // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2011. – № 2. – С. 49–59.
19. Мироненко В. Особливості усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами / В. Мироненко // Нотаріат для вас. – 2012. – № 5. – С. 33–39.
20. Кисіль В. І. Спадкові відносини в сучасному міжнародному приватному праві / В. І. Кисіль // Право України. – 2013. – № 7. – С. 154–182.

21. Калакура В. Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві / В. Я. Калакура // Право України. – 2013. – № 7. – С. 145–153.
22. Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2011–2012. – Т. 1–2.
23. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право. Академічний курс : підручник / З. В. Ромовська. – 2-ге вид., допов. – К. : Дакор, 2013. – 304 с.
24. Кухарев О. Є. Спадкове право України : навч.-практ. посіб. / О. Є. Кухарев. – К. : Правова єдність : Алерта, 2013. – 328 с.
25. Українське цивільне право: спадкове право, академічний курс. Підручник для ВНЗ - 2-е вид./ Ромовська З.В. – К.: Дакор, 2013 – 304 с.
26. Євко В. Ю. Основні протиріччя правового регулювання міждержавного всиновлення в Україні / В. Ю. Євко, С. М. Кравчук // *Бюлетень Міністерства юстиції України*. – 2011. – № 12. – С. 46–54.
27. Розгон О. Шлюб громадянина України з іноземцем на території України / О. Розгон // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2012. – № 1. – С. 321–326.

Інформаційні ресурси

Цивільний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Коментар до цивільного кодексу України <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk>

Сімейний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

Коментар до сімейного кодексу http://urist-ua.net/кодекси/сімейний_кодекс_україни/